

Çeviriler:

OSMANLI HÂKİMİYETİNE GİRMESİNDEN HEMEN SONRA DİMAŞK'TAN BAHSEDEN BİR YAHUDİ KAYNAK(*)

Yazan: BERNARD LEWIS
Çeviren: NUH ARSLANTAŞ(**)

5282 (m. 1521-22) yılında bir İtalyan Yahudisi Filistin'e yaptığı yolculuğa dair İbranice kısa bir seyahatname bırakmıştır. Şimdiye kadar bu seyahatnamenin herhangi bir yazması bilinmediği gibi müellifinin adı dahi bize ulaşmamıştı. Filistin'e yapılan seyahatlere dair eski bir İtalyan koleksiyonu içinde yer alan bu seyahatnamenin metni 1785 yılında Jacob Bārūkh b. Moshe Hayyim adlı biri tarafından *Shibhhe Yērushalayim* adıyla Leghorn'da yayınlanmış, daha sonraki zamanlarda da müteaddit baskıları yapılmıştır. Editör bu eseri eski bir yazmanın içinde bulduğunu, adı kaydedilmese de, müellifinin çok bilgili birine benzediğini belirtir. Bunun dışında müellife dair herhangi bir bilgi yoktur. Çok vâzih olmamakla beraber, seyyahın adının Bārūkh olduğu ve İlâhiyatçı R. Tām b. Yahyâ'nın kendisi ile mektuplaştığı kimsenin bu rabbi^(a) (Bārūkh) olduğu ileri sürülmüştür¹. Seyahatname metninin en son neşri J. Eisenstein tarafından *Corpus of Jewish Travellers* [*Yahudi Seyyahlar Külliyyatı*] içinde yapılmıştır².

Bu eserin yeni bir baskısı da, erken bir nüshasını, büyük ihtimalle de müellif nüshasını bulma şansına sahip olan Isaac Ben-Zevi tarafından yapılmıştır³.

Ben-Zevi'nin metni her bakımdan Leghorn baskısından daha tam ve iyidir. Muhtemelen de orijinal ve sahih nüshadır. Yazmada müellifin adı zik-

(*) "A Jewish Source on Damascus just after the Ottoman Conquest" adlı bu makale, *Bulletin of the School of Oriental Studies* (University of London) X (1939-42), s. 179-184'de yayınlanmıştır. Tercümede yazarın dipnotuyla karışmaması için çevirene ait dipnotlar a, b, c... gibi harflerle gösterilmiş, sonuna da (Çeviren) şeklinde bir not düşülmüştür.

(a) İbrânicе bir kelime olan *rabbi* "efendi" veya "üstad" manasına gelmektedir. Yahüdilikte din bilginlerine bu unvan verilmektedir (Çeviren).

¹ *Itinerary of Benjamin of Tudela*, Neşreden: Asher, New York, 11, s. 270-71.

² *Ozar Massaoth*, New York, 1926, s. 130.

³ *A Pilgrimage to Palestine by Rabbi Moshe Bassola of Ancona*, Transkripsiyon ve neşir: Isaac Ben-Zevi, Jerusalem, 1938 (*Library of Palestinology*, XI.). İngilizce kapakta tarih yanlışlıkla 1542 olarak verilmiştir.

redilmemekle birlikte, eseri Rabbi Moses Bassola of Ancona'ya atfeden Ben-Zevi'nin bu tespitinden şüpheye gerek yoktur. Bu sonucu götüren sebepleri burada zikretmeksizin okuyucuya Ben-Zevi'nin mukaddimesine başvurmasını tavsiye ederim. Ben-Zevi'nin nazik müsaadeleriyle, ben tercümemde onun metnini esas aldım ve önceki yazmadaki [E.] farklılıklara da dipnotlarda işaret ettim.

Rabbi Moses Bassola (ö. 1560) meşhur bir İtalyan rabbisi ve Kabbalisti'dir. Pesaro ve Ancona cemaatlerinde görev yapmış ve Filistin'e iki kez seyahat etmiştir. Metnimizdeki anlatılanlar ilk seyahatine aittir. İkinci seyahati sırasında da vefat etmiştir. Kendisi bir rabbi ve bir dereceye kadar da şöhretli bir ilim adamı olmasına rağmen, ziyaret ettiği muhtelif yerlerdeki malî ve ticarî durum hakkında titiz müşahadelerde bulunmakta ve ticarî meselelere büyük bir ilgisinin olduğu anlaşılmaktadır. Yahudi ilim ve irfanının gerçek bir olgunlaşma merkezi olduğu esnada Safed'de bulunmasına rağmen o bu konuyu hiç zikretmemekte, ancak bunun yerine şehrin iktisadî hayatı hakkında câlib-i dikkat tasvirler yapmaktadır.

Müellif, Venedik'ten Sidon'a gemi ile gitmiş, Korfu üzerinden Tarablusşam ve Beyrut'a geçmiş, buradan da karayoluyla Filistin'e ulaşmıştır. Ülkeyi dolaştıktan ve Dimaşk'ı ziyaret ettikten sonra Safed üzerinden Beyrut'a oradan da deniz yoluyla tekrar Venedik'e dönmüştür.

Ben, Dimaşk ile ilgili bölümü tercüme edilmeye değer gördüm. Burada, diğer kaynaklarda bulunmayan ticarî durum hakkında bir hayli bilgi verilmekte olup tercüme edilmemesi durumunda pek çok araştırmacı bu bilgilere ulaşamayabilirdi.

Rabbi Moses, Dimaşk'ı Osmanlı fethinden hemen sonra ziyaret etti. Bu sırada, büyük ve oldukça istikrarlı bir devlete dahil olmanın iktisadî menfaatleri kendisini hissettirmeye başlamıştı.

Bu döneme ait elimizde başka bir Yahudi seyahat kaydı yoktur.^(b) Bununla birlikte, şehrin XV. yüzyılın son yıllarına ait iki Yahudi seyahatname-

(b) Dimaşk hakkında XII. asırda şehri ziyaret eden iki Yahudi seyyah da mufassal bilgiler vermiştir. Bunlar Tudelalı Benjamin ile Ratisbonlu Petachia'dır. Benjamin (1165-1173) Nuredin Mahmud Zengi zamanında, Petachia (1170-1187) ise Salâhaddin Eyyûbî zamanında şehri ziyaret etmişler ve müşahadelerini kaydetmişlerdir. Bu iki seyahatname tarafımızdan Türkçeye çevrilmiştir: *Tudelalı Benjamin & Ratisbonlu Petachia Ortaçağ'da İki Yahudi Seyyahın Avrupa, Asya ve Afrika Gözlemleri*, çeviren Nuh Arslantaş, İstanbul 2001 (Çeviren).

sinde iki tavsifine sahibiz. Birincisi Meshullam de Volterra'nın tavsifi olup E. Adler tarafından tercüme edilmiştir ve burada iktibasına lüzum görülmemiştir⁴.

Diğeri Venedikli bir Rabbi'nin tavsifi olup, bu zat 1495'te Filistin'i dolaşmıştır. Bu tavsif Adler'in külliyyatında bulunmadığı için, kısaca iktibas etmeyi uygun buluyoruz. Venedikli Rabbi şehir hakkında şu kısa bilgileri vermektedir:

"... Dimaşk büyük bir şehirdir. Sokakları geniştir. Şehirde pek çok ev ve fiskiyeli avlu bulunmaktadır. Ülke çok büyük ve geniş olduğu için şehirde üç Yahudi cemaati yaşamaktadır. Bu cemaatlerden 500 kadar aile elbise ticareti vesair nesnelere satar, bazıları da sanatkârdır. Bazıları rehîn-i kavî ile % 24'le faizli borç verir. Bazıları da bu oranı % 18'e kadar indirir. Kısacası, anlatıldığına göre burada pek çok kazanç vardır..."⁵

Ayrıca pek çok Fransız seyahatnamesi de vardır ki bunlardan aşağıdakilere notlarda atıflar yapılmıştır:

1. Affagart, G, *Relation de Terra Sainte* (1533-4), ed. J. Chavanon, Paris, 1902.

2. D'Arvieux, Laurent, *Mémoires*, 2 cilt, Paris, 1735.

3. Belon, P., *Les Observations*, Paris, 1588.

4. Thévenot, *Relation d'un Voyage fait en Levant*, Paris, 1665.

(Anconalı R. Moses Bassola'ya ait seyahatnamede Dimaşk'tan şu şekilde bahsedilmektedir:)

Ürdün'den Dimaşk'a arazi düz olup çok uzun ve geniş bir ova vardır⁶. Dört Han⁷ vardır, yani kervanların geceyi geçirdikleri yerler. Bu Hanlar kapalı avlular gibi olup altı mil mesafelerle yapılmıştır⁸. Üç köprüde adam başına 15 dirhem, iki köprüde de 10 dirhem (geçiş ücreti)⁹ alınır.

⁴ *Jewish Travellers [Yahudi Seyyahlar]*, London, 1930, s. 198-9.

⁵ *Eisenstein*, s. 126.

⁶ "*Campagna*". Burada ve diğer yerlerde İtalyanca kelimeler İbrani harfleriyle yazılmıştır.

⁷ "*Hani*."

⁸ Safed-Dimaşk arası kabaca 60 İngiliz milidir.

⁹ "*Kafir*". İbrani harfleri ile yazılmış olan bu Arapça kelimenin ne olduğunu tespit edemedim. Önceki pasajlardan birinde (Ben-Zevi neşri, s. 38) Rabbi Moses'in bir ifadesi yer almaktadır: "*Burada (Nehru'l-Kelb köprüsü üzerinde) her Yahudiden 10 dirhem alınır. Onlar buna "kafir" adı veriyorlar ve bu para Filistin yolu üzerindeki çoğu yerde alınmaktadır*". Bu muhtemelen Mukûs'tan biri veya Müslüman idareciler tarafından konan gayr-i şer'i vergilerden biri olmalıdır. Belki de Arapça "*Kefere/Kâfir*" kelimesinden de gelmiş olabilir.

Dimaşk'a 19 Shēbhat Cuma günü (17 Ocak 1522) öğleden sonra sağ-salim ulaştım. Dimaşk büyük bir şehirdir. Bologna'nın iki misli büyüklüğündedir¹⁰. Etrafı surlarla ve çok iyi tahkim edilmiş istihkamlar ve hendek ile çevrilidir¹¹. Çok güzel, üstü örtülü, içinde ticaret yapılan çarşıları¹² vardır. Dimaşk'ın çok kalabalık bir nüfusu olup, çok ticaret yapılmaktadır. Şehirde her çeşit ticaret ve zanaat vardır. Hatta Venedik'tekinden daha da fazladır. Özellikle ipek imalâtı ve ticareti geniş boyuttadır.

Burada kadınlar da çok kazanır. Umumiyetle kendisini ticarete vakfeden kişinin ailesi kalabalık olabilir. Çok az bir sermayesi olsa bile. Çünkü herşeyde kâr etmek vardır¹³. Bazıları 100 duka¹⁴ sermaye ile giyim-kuşam dükkanı açar. Venedikli tâcirler onlara muayyen bir fiyatla satması için elbise verirler, kârı da onların olur. Bazıları onların yardımıyla itriyat¹⁵ veya parfümeri dükkanı açarlar. Bazıları dükkanlardan¹⁶ mal alırlar ve şehirde dolaşarak satarlar. Çünkü her gün trafik ve kalabalık, İtalya'nın büyük fuarından (pazarı) daha büyüktür. Küçük bir sermayesi de olsa, saygıdeğer olan herkes Müslümanlardan ve Venediklilerden kredi¹⁷ alabilir ve bu krediyi dilediği yerde kullanabilir. Zenginler fiyatlar ucuz iken çok mal satın alıp stoklar^{18(d)} ve fiyatlar yükselinceye kadar elinde bekletir. Venediklilere borç para verip ayda % 2 faiz alanlar vardır ve kıtlık zamanlarında bu nisbet daha da yüksektir. Bazıları rehin verir, bazıları da rehinsiz para ödünç verebilirler. Samirîler gibi tüccarlara rehin bırakmaksızın borç verilir. Bir kimse, Muallim b. Sedaka¹⁹ diye bilinen bir Karaî'nin veya güvenilir kişilerin aracılığı ile de % 18 veya en az % 15 nisbetinde faizle borç verebilir. Akıllı adamın başında gözleri vardır.

¹⁰ "Dimaşk, Rouen veya Thoulouse gibi büyük bir şehirdir." Affagart, s. 218.

¹¹ "Fossa."

¹² "Traffico."

¹³ Dimaşk'ın refahını anlatan bu ifadeler dönemin diğer kaynakları ile de uygunluk arz etmektedir. Osmanlı hâkimiyetinden kısa bir süre önce Dimaşk'ın ziraî ve sînâî durumu hakkında teferruatlı bir çalışma için bkz. Abdullah b. Muhammed el-Bedrî, *Nüzhetü'l-Enâm fi Me-hâsini's-Şâm*, Kahire 1341.

¹⁴ Bu dönemde Venedik dükası Osmanlı Asyası'nda yaygın olarak tedavülde idi. (E. Combe, *L'Egypte Ottomane*, Cairo 1933, s. 83).

¹⁵ "Merceria". E. nüshasında "Medicina".

¹⁶ "Botteghe."

¹⁷ "Credito".

¹⁸ "Maggazini".

(d) Bugün spekülasyon veya karaborsa adı verilen, bir malı ucuzken satın alıp pahalalanıncaya kadar veya fiyat yükseltmek için piyasadan çekerek sun'î kriz oluşturmaya eski dilde "ihükâr" adı verilmektedir (*ez-Zebîdî*, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı* ve *Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, trc. Ahmed Naim-Kamil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara 1987, VI, s. 448) (Çeviren).

¹⁹ R. Moses daha önce bu şahsın Safed'de bir evi olduğundan bahseder. Bkz. s. 45. "Muallim" kelimesi ise Yahudi ve Hıristiyanları ifade için sıklıkla kullanılan bir unvandır.

Ülkede yiyecek ve meyve^(e) pek boldur ve her çeşit yemek yapılır. Bir kimse zevk ü safânın her çeşidini burada bulabilir. Yaşama seviyesi Venedik'le aynıdır. Avlulu ve fiskiye evlerin içi de çok güzeldir. Çarşılarda da çok sayıda fiskiye vardır. Şehrin dışında yan yana akan iki nehir vardır: Amana ve Farpar nehirleri.^(f) Şehrin dışındaki bir yerde Gehazi'nin gömülü olduğu bir ev (mezarı)²⁰ vardır. Cüzamlılar burada tutulurlar. Müslümanlar cüzamlıları mübarek kabul ederler, aynı şekilde delileri de. Nehrin kenarında, bu evin (türbe) yanında, uzunca bir mezar (türbe) daha vardır ki, bunun Naaman'a ait olduğu söylenir. Şehrin ortasındaki camiin yanında bir çarşı²¹ vardır. Harika bir binadır. Bu camiin iç avlusu San Marco'nun iki katı kadar genişliktedir. Avlunun döşemeleri parlak mermerdir. İç avluyu büyük sütunlu bir revak çevreler. Bu sütunların bazıları altın kaplamalı (veya yıldızlı)dır²². Camiye sadece Müslümanlar girebilir. Ancak dört kapılı bu camiin içini kapılardan görmek mümkündür.

Yahudi cemaati²³ yaklaşık olarak 500 aileden oluşmaktadır. Hoş ve güzel üç sinagogları vardır: Bunlardan biri Sefardimler'e,²⁴ biri yerli Yahudilere,²⁵

(e) Dimaşk'ın bu yönüne Benjamin (s. 57) ve Petachia (s. 115) da dikkat çekerler (Çeviren).

(f) Bkz. Kitabı Mukaddes, II. Krallar 5/12 (Çeviren).

²⁰ II. Krallar 5. Bap.

²¹ Muhtemelen Kayseriye.

²² "Rimmon Evi". Bk. II. Krallar 5, 18.

²³ Cevber'in meraklı sakinleri dışında (bkz. aşağıya) Dimaşk Yahudileri Bauli seyyahların dikkatini pek fazla çekmemiştir.

Thévenot'un belirttiğine göre "...Kaleden 15 adım ötedeki darphanede Yahudiler çalışmaktadır" (s. 434).

Belon'un gözlemleri ise, "...Dimaşk'ta çok sayıda Yahudi vardır. Onlar Avagon'da olduğu gibi şehrin ayrı bir yerinde müstakil olarak yaşamaktadırlar" (s. 334), şeklindedir.

Muhtemelen her ikisi de doğru olan bu durumdan seyyahımız bahsetmez. O dönemde Dimaşk'ta ayrı bir Yahudi bölgesinin olduğu şüphe götürmez bir gerçektir.

Belon ayrıca, Yahudilere baskı yapan âsi bir paşa hakkında ilginç bir hikaye anlatır ki, bu paşanın Türkler tarafından yenilmesini Yahudiler ihdas ettikleri bir festivalle yâd ederler (s. 335).

Aslında Belon'un yanlışlıkla Dimaşk'ta meydana geldiğini söylediği bu hadise, Kahire'de vukû bulan Ahmed Paşa meselesidir.

Venediklilerin Dimaşk'ta kendisine bir rehber tahsis ettikleri Affagart ise, "...Yahudi olması sebebiyle..." şeklinde doğru bilgileri aktarmaktadır (s. 217).

²⁴ İspanyol Yahudileri.

²⁵ "Moreschi". Bazen "Mosoravim", "Mozarabes"; Arap (İslâm) dil ve kültürünü benimsemiş Yahudiler. Dimaşklı Yahudilerle İspanyol Yahudileri arasında uzun zaman anlaşmazlıklar yaşanmıştır. (Rozanes, *S. Yisrael be Thogarma*, I, Tel Aviv, 1930, s. 182).

biri de Sicilya Yahudilerine²⁶ aittir. Her bir sinagogda sabah ayinlerinden sonra cemaata Maimonides'ten bazı pasajlar okuyan bir haham vardır. Rabbi Isaac Haber Sicilya cemaatının hahamı olup meşhur bir tabiptir. Rabbi Isaac Mas'ud Sefardimler'in; Rabbi Shem-Tobh al-Furani de yerli Yahudilerin hahamlığını yapmaktadır. Sinagogta Talmud^(g) etüdü yapılmamakta, sadece çocuklara ilk bilgiler verilmektedir. Her öğretmenin 30 veya 40 kadar öğrencisi vardır.^(h)

Şehrin nahiyesinde 'Unb²⁷ adı verilen yerde bir sinagog daha vardır. Dimaşk'tan 1 mil kadar uzakta Cevber denilen bir yer vardır. Burada 60 kadar aileden oluşan yerli bir Yahudi cemaati yaşamaktadır. Burada benzerini daha önce hiç görmediğim güzel bir sinagog bulunmaktadır. Sinagog sağda altı, sol tarafta yedi sıra sütunlar üzerine inşâ edilmiştir. Sinagogun yukarısında güzel bir mağara vardır. Peygamber Elişa'nın burada saklandığı söylenir. Sinagogun Elişa zamanından kaldığını söylerler. Burada bir taş vardır ki, Elişa'nın bu taşın üzerinde "Hazael"²⁸ vaftiz ettiği söylenir. Daha sonra Rabbi Eliezer b. Arakh²⁹ taşı restore etmiştir. Burası aslında ürkütücü bir yerdir. Pek çok kişinin bana söylediğine göre hiçbir düşman buraya hakim olamamış ve burada pek çok hârikulâde (mucizevî) olay da vukû bulmuş.

²⁶ Bu tarihlerde İtalyan Yahudilerinin Suriye ve Mısır'ın değişik yerlerinde ticaret kolonileri teşekkül etmişti.

^(g) Yahudilik'te Tevrat'ın yorumu olarak kabul edilen Talmud, Yahudiler nazarında Tevrat kadar önemlidir. Eski dönemlerde bu yorum şifâhî (sözlü) olarak yapılırdı. Ancak konuların akıldan tutulamayacak kadar genişlemesi ve Bizans ve Sasanî idaresinin baskıları sebebiyle bu geleniğin tehlikeye düşmesi üzerine Yahudi din adamları [(Talmud'u derleyen Amoraim ve şerheden Saboraim)] sözlü nakledilen bu bilgileri yazıya döktüler. İşte bu yazılı metne Talmud adı verilir. Yahudilerin Talmud'u derleme ve şerh çalışmaları özellikle Hz. Ömer döneminde yapılan fetihler neticesinde İslam idaresine girmelerine kadar tamamlanmış bulunmaktaydı. Konuyla ilgili olarak daha geniş bilgi için bkz. Nuh Arslantaş, *Emeviler Döneminde Yahudiler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, I-III+1-168+Bibliyografya), İstanbul 2000, s. 135-141 (Çeviren).

^(h) Seyyahın verdiği bu rakamlarla Benjamin ve Petachia'nın verdiği rakamlar karşılaştırıldığında Osmanlı dönemine gelinceye kadar şehirdeki Yahudi nüfusunda önemli bir azalma olduğu görülecektir. Benjamin şehir Yahudileri hakkında: "... Dimaşk'te 3.000 kadar Yahudi yaşamaktadır. Bunlar arasında zengin ve âlim kimseler var... Şehirde ayrıca 100 Karaî ve 400 Kutim (Sâmiri) yaşamaktadır. Bunlar birbiriyle barışık bir halde yaşarlar. Ancak birbirleriyle kesinlikle evlenmezler...", şeklinde (s. 57); Petachia ise şehirde "...başlarında bir nasinin (prensin) bulunduğu 10.000 kadar Yahudi..." yaşadığını belirtmektedir (s. 115) (Çeviren).

²⁷ Ben-Zevi, *Hawsh al-Basha*'da bu sinagogu Enbiyâ olarak isimlendirmektedir.

²⁸ II. Krallar, 7.

²⁹ R. Yohanan b. Zakkai'nin meşhur bir öğrencisi olan bu din adamı I. asırda yaşamıştır.

Zor zamanlarda Yahudiler hep bu sinagoga sığınır, böylelikle onlara hiç kimse bir zarar veremezmiş³⁰.

Şimdilerde Dimaşk'a bir vali³¹ daha geldi. Yeni vali şehri adaletli bir şekilde idare etmektedir. Aynı durum Kudüs ve Safed için de geçerlidir. Önceki görevliler kötü icraatları sebebiyle sürülmüşlerdir.

Dimaşk'ta Shebhat'ın yarısına kadar kaldım. Adar ayının 1-11 günleri arasını, 5 Nisan 5282 (2 Nisan 1522) Çarşamba gününe kadar Castatia³² gemisini beklemekle geçirdim. Ancak ne bu gemi geldi, ne de Delamora³³ gemisinden bir haber çıktı. Bu sebeple ben de Türkiye üzerinden gitmeye karar verdim. Yahudi arkadaşlarımla çoğu bu güzergâhı takip etmenin hem tehlikeli hem de çok uzun ve pahalıya mal olacağını söylediler Huzur ve güven içinde seyahat edebileceğim uygun bir kadirgayı³⁴ beklememi belirterek

³⁰ Cevber Dimaşk'ın yaklaşık 1 mil kuzeydoğusuna düşer. Burada Müslüman halkın koyu taassubu sebebiyle ziyaret edilmesi tehlikeli addedilen, Yahudiler tarafından çok mukaddes kabul edilen bir sinagog vardır. Talmud'ta (*Berakhoth III*) Gobar sinagogundan bahsedilir ve Sambari tarafından da bu şekilde mütalaa edilmiştir. Bkz. Neubauer, I, s. 152-3. Sambari, seyyahımızın bu sinagog ve bânileri ile ilgili ifadelerini teyid eder ve Cevber şehrinde yetişen Yahudi din ve ilim adamlarının listelerini verir. Diğer Yahudi kaynaklar için bkz. Zunz, *Itinerary of Benjamin of Tudela*, ed. Asher, N.Y., II, s. 118.

Seyyahın anlatımını mukayese için Fransız seyyahların ifadelerini aynen vermek istiyorum:

Thevenot: "...Burada şehirden yarım menzillik uzaklıktaki Cevber köyüne gidilir. Burası sadece Yahudilerle meskundur. Köyde bir sinagog vardır. Sinagogun sağ tarafında bir mağara yer almaktadır ki, buraya girmek için yedi derecelik eğimli kayanın içinden geçmek gerekir. Buranın peygamber Helie'nin (Elişa) saklandığı yer olduğu söylenir. O, Kraliçe Iesabel'in takibinden kaçarak buraya yerleşmiş. Burada 40 gün boyunca kargaların taşıdıkları yiyeceklerle sağ kalabilmiş. Kargaların yiyecekleri bıraktığı deliği görmek hâlâ mümkündür. Mağarada üzerine kandil konan 3 ayrı raf bulunmaktadır" (s. 437).

D'Arvieux ise Cevber hakkında şunları söylemektedir:

"Cevber adı verilen köy Dimaşk'e yarım mil mesafededir. Sırf Yahudilerle meskun olan bu yerde Iesabel'in (Jezebel) takibinden kaçan Elişa'nın sığındığı mağaranın burada olduğu söylenir. Bu mağara orta büyüklükte bir mağaradır. Yedi basamaklı taş bir merdivenden sonra dört veya on ayak genişliğindeki bir mağaraya girilir. Mağara duvarında üç ayrı raf bulunmaktadır. Yahudiler bu raflara kandil koymaktadırlar. Mağarada bir delik vardır. Rivayete göre kırk gün boyunca Elişa'ya gagaalarında yiyecek taşıyan kargalar taşıdıkları yiyecekleri bu deliğe koymuşlar. Mağaranın yakınında Yahudilere ait bir sinagog bulunmaktadır. Yahudiler çok zekice bir düşünce ile bu köye yerleşenlerin öleceklerine dair bir şâyia yaymışlar ve Türklerin köye yerleşmelerine engel olmuşlar. Bu yalanla Mağara'nın masuniyetini korumuşlar" (II, 461-62).

³¹ "Naippo", Arapça "nâib" kelimesinin İtalyanlaşmış şeklidir. Seyyah burada Osmanlı'nın idarî alandaki yeni uygulamalarından memnuniyetini dile getirir.

³² "Kastadia". E nüshasında "Kostandina" -Konstantinopol'dan (İstanbul) gelen gemi.

³³ "Delamora" (?).

³⁴ "Galera".

yolculuğa öyle çıkmamı tavsiye ettiler. Onların tavsiyelerine uydum ve Fısıh (Passover) Bayramı'nı⁽¹⁾ Filistin'de kutlamakta mutabık kaldık. Yukarıda zikrettiğim tarihte Dimaşk'tan ayrıldım ve katırcılar³⁵ Cuma günü durmak istedikleri için, Sebt'i de (Şabat/Cumartesi) Ürdün (nehri) kıyısında idrâk ettim.

⁽¹⁾ Yahudi bayramlarının en eskisi olan **Fısıh** (Pesah) bayramı, Nisan ayının 15. günü başlar ve 8 gün devam eder. Yahudiler'in Mısır esaretinden kurtuluşları anısına kutlanır. Bayram süresince mayalı hiçbir şey yenmemesi sebebiyle bu bayram Türk Yahudileri arasında "Hamursuz Bayramı" olarak adlandırılmaktadır. Tarihi gelişimi, Yahudi dinindeki yeri ve kutlamaları için bkz. Abraham P. Bloch, *The Biblical and Historical Background of Jewish Customs and Ceremonies*, New York 1980, s. 211-242 (Çeviren).

³⁵ "Mukirî", Arapça "Mukarî", hayvan güdücü (çoban) anlamındadır. Ben-Zevi'nin "Makkar" ifadesi yanlışdır. Seyyah "qof" ile "chaf" harflerini telaffuzda herhangi bir farklılık ortaya koymuyor. Arapça "Kef" harfini İbrânice "qof" harfi ile karşılıyor.